АХБОРОТ ХУРУЖИ ВА “ОММАВИЙ МАДАНИЯТ” ТАҲДИДИ

Ибрагимов Солижон Эргашович
ҚаршМИИ катта ўқитувчиси

Ахборот тушунчаси бугунги кунда глобал моҳият касб этмокда. У инсон тафаккурига турли йўналишларда таъсир ўтказувчи, яхлит инсоният ҳаётини ва тақдирини у ёки бу томонга буриб юборувчи, гох салбий, гох ижобий моҳият касб этувчиқудратли воситага айланди.

Компьютерлаштирилган дунё, ялпи ахборотлаштирилган глобал тизимнинг вужудга келиши миллатлар, халклар ва бутун инсоният тақдирини бир-бирига боғлаб қўйди.

Ахборот технологиялари глобал оқибатларидан бири янги асрда юзага келган ахборот хуружи, информацион-психологик уруш хавфидир.

Бир тузумдан иккинчи тузумга, яна хам аниқроқ айтганда янги бир тизимга ўтилар экан, ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ўзгаришлар билан бирга мафкуравий бўшлиқ ҳам юзага келишини яқин тарихимиз кўрсатди. Бизда ҳам собиқ тузум инкор этилгач юзага келган мафкуравий бўшлиқдан фойдаланиб, биз учун мутлақо ёт бўлган маънавий ва ахлоқий тўбанлик иллатларини ўз ичига олган “оммавий маданият” ёпирилиб кириб келиши холати кузатилди. Ҳақиқатдан ҳам янги асрда манфаатлар йўлидаги энг фойдали хужум – мафкуравий кураш бўлган шароитида интернет тармоғи, хорижий телеканаллар, ўяли алоқа тизими курашнинг воситаси бўлиб хизмат қилмоқда. Мафкуравий кураш шаклларидан, унинг ўйинларидан хабарсиз нодавлат ахборот воситалари, телеканаллар студиялар “ғоядор”лар қўлига сув қўймоқдалар. Шу каналлар орқали демократия, эркинлик, умуминсонийлик, замонавийлик ниқобларида ғайримиллий ғоя ва қарашлар юртимизга ҳам кириб келмоқда.

Ўз мустақиллигига эришган собиқ Иттифоқ республикалари, хусусан, Ўзбекистон ҳам манфаатдор мамлакатлар учун ўзига хос юзага келган янги майдондир.

Бугунги кунга келиб, баъзи Ғарб мамлакатларида маънавий бузғунчилик, наркомания, никохсиз турмуш, оммавий беҳаёликлар, рок музика ва клипларда, фильмларда, турли ахборот воситаларида кенг тарғиб қилинмоқдаки, ахборот хуружлари глобал ахамият касб этаётган ва “чегарасизлик” шароитида ушбу жараён тобора чуқурлашиб, дахшатли тус олмоқда.

“Оммавий маданият”нинг хавфли томони шундаки, у оёғи миллий заминдан узилган, воқеликка бефарқ, космополит авлодни – оломон авлодини шакллантиради.

Ахборот хуружларидан муайян кучлар, марказлар томонидан ўз манфаатларини ғоявий ва мафкуравий жихатдан таъминлаш ва ғаразли мақсадларини амалга ошириш бугун бошқа давлатлар халқини, айниқса, ёшларни чалғитиш, уларнинг маънавияти ва ахлоқига ёт, ғайриинсоний ғоялар ва ахлоксиз турмуш тарзини сингдиришга йўналтирилган усул ва технологиялар қўлланилмоқда.

Профессор Нарзулла Жураев бу ҳақда шундай ёзади, ахборот хавфсизлиги – дунё тақдирига дахлдор бўлган глобал масалалардан биридир. Ахборот олиш, уни ишлаш, сақлаш ва тарқатиш технологияси тасаввур қилиб бўлмайдиган даражада тараққий этиб, компьютерларнинг сўнгги авлоди сонияда икки миллиардгача вазифани бажара олади. Бу эса ер юзининг хохлаган нуқтасидаги одам билан сониялар ичида учрашиш, муаммоларни хал қилиш ва ахборот тарқатиш, олиш имконини бермокда [1, 15].

Ахборот хуружларининг яна бир кўриниши, глобал ахамиятдаги таъсир – бу “оммавий маданият” кўринишидаги мафкуравий тазйиқлардир. “Оммавий маданият” ҳодисаси Ғарб оламида XX аср бошларида пайдо бўлди. Жамиятнинг демократлашуви ва таълимнинг оммавийлашуви маданият соҳасида зодагонлар монополиясининг заифлашишига уйғонган “қуйи табақалар”нинг маданий истеъмоли ошишига имкон яратди. Замонавий технологиялар енгил мўсиқа ва юзаки мазмунли даврий нашрлар, бемаъни теледастурлар ва соддалаштирилган сюжетли филмларнинг пайдо бўлишига олиб

келади. 20-асрларда нашриёт ва телеэшиттиришнинг ривожланиши, “оммавий маданият”нинг кенг тарқалишига ёрдам берди.

Америкалик файласуф ва ёзувчи Дуайт Макдональд ўзининг “Оммавий маданият назарияси” мақоласида бу ҳақда шундай ёзади: “...Оммавий коммуникация тизими орқали оммавий маданият жамият аъзоларининг мутлақ кўпчилигига амал қилади, инсон дунёсининг барча кўринишларида: маълум турмуш тарзи ва кийим услубидан тортиб, турнинг маълум чекловларигача; мафкуравий тамойилларга риоя қилишдан яқинлар ўртасидаги махсус муносабатларгача ўз қоидаларини ўрнатади. Оммавий маданият инқилобий хусусият ва динамикликка эга бўлиб, синфлар, анъаналар ва дидлар ўртасида ҳар қандай тўсиқларни бузади; у барча маданиятлараро хусусиятларни эритиб юборади, ўз йўлидаги ҳамма нарсани аралаштириб юборади. Шу билан бирга, барча қадриятларни йўқ қилиши ҳам мавжуд. Маданиятда гомогенизатсия (С.И.- маданий бир хиллик, қўшилиб кетиш) ва ундан кейинги маданий "колонизатсия" шундай содир бўлади[2, 3-4].

Ҳозирги вақтда бутун жаҳонда глобаллашув жараёнларининг кучайиб бориши билан Ер юзида тинчлик-барқарорликни сақлаш, аҳоли фаровонлиги, унинг муносиб турмуш даражаси, ижтимоий-иқтисодий тараққиётни таъминлаш, умумбашарий муаммолар билан биргаликда, миллий маданият, санъат ва урф- одатларни сақлаб қолишдек масалалар ҳам кун тартибига чиқмоқда. Глобаллашув жараёни билан боғлиқ зиддиятлар, аввало, маънавият ва маданият соҳасида яққол намоён бўлмоқда. У. Саидов “Оломон адабиёти”, мақоласида глобаллашув ва “оммавий маданият” ҳақида “Шу жиҳатдан глобаллашувга бутун дунёни қамраб олган маданий инқилоб деб таъриф бериш ҳам мумкин” [3, 5.], деган фикрни беради.

Ўзбекистон мустақилликка эришиб, жаҳон хамжамиятида ўз ўрнига, нуфузига эга бўлиб бораётган бугунги кунда, глобаллашув жараёни таъсиридан четда туриши мумкин эмас. Мамлакатимиз тинчлигига рахна солаётган муаммолардан бири эса “оммавий маданият” таҳдидидир.

"Оммавий маданият" тушунчаси, хусусан: мода, ҳаёт, соғлиқни сақлаш маҳсулотлари, архитектура, профессионал спорт, оммавий бадиий маданият, эстрада мусиқаси, адабиёт (енгил ўқиш), аудиовизуал маҳсулотлар (телесериаллар ва ток- шоулар, кўнгилочар радио радиоэшиттиришлар), тасвирий санъат (шу жумладан биеннале), сиёсий ҳаракатлар (жумладан, мафкура тарғиботи), илм-фан (“енгил” вариантда), реклама, имидж яратиш, сиёсий технологиялар, фолклор, компьютер ўйинлари каби воқеликни ўз ичига олади.

Маълумки, “оммавий маданият” асосини маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатлари ташкил қилади. „Оммавий маданият” Шахс маданий онгини нотўғри
шакллантиради, миллий маданиятни бузади, умуминсоний маданий қадриятларни шубҳа остида қолдиради. Ҳозирги вақтда ахлоқсизликни маданият деб билиш ва аксинча, асл маънавий қадриятларни менсимасдан, эскилик сарқити деб қараш билан боғлиқ ҳолатлар бугунги тараққиётга, инсон ҳаёти, оила муқаддаслиги ва ёшлар тарбиясига катта хавф солмоқда..

Халқимизнинг маънавий оламини бундай таҳдидлардан асраш, ўта мураккаб бир замонда халқаро майдонда содир бўлаётган жараёнларнинг туб моҳиятига етиб бориш, улар ҳақида холис ва мустақил фикрга эга бўлиш бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидандир.

«Оммавий маданият» туб моҳиятига кўра миллий маданиятларнинг кушандаси бўлиб, у маданий хилма-хилликни хушламайди, унинг асл мақсади – бу оламни якранг кўриш. Собиқ шўро давлатида ҳам худди шунга ўхшаш амалиёт ўтказилган эди. Оммавий «совет халқи»ни «ясаш» ниятида «совет граждани», «совет гражданининг аҳлоқ кодекси» сингари мағзи пуч тушунчалар зўр бериб тарғиб қилинди, миллатлар бора-бора ягона совет халқига қўшилиб кетиши керак эди. Ҳатто миллат, қадрият, менталитет деган тушунчалар луғатлардан ўчириб ташланишига бир баҳя қолди.

Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев масаланинг шу жиҳатига алоҳида тўхталиб, “Биз бир нарсани ҳеч қачон эсимиздан чиқармаслигимиз зарур. Агар “оммавий маданият” таҳдиди фақат четдан – Ғарбдан кириб келади, десак, қаттиқ адашамиз. Бу бало, афсуски, ўзимиздан, ўз орамиздан ҳам чиқиши мумкин. Мен бу гапларни осмонданолиб айтаётганим йўқ. Юртимизда нашр этилаётган айрим газета-журналлар, китобларни, суратга олинаётган баъзи клип ва киноларни, эфирга берилаётган қўшиқ ва рақсларни кузатиб, соғлом фикрлайдиган ҳар қандай одам шундай хулосага келиши табиий ”[4, 2].

“Оммавий маданият” муайян сиёсий кучлар томонидан илгари суриладими, ёки янги марксистлар, социалистлар томонидан тарғибот қилинадими, барибир натижаси миллий маданиятга зарба беришдир. «Оммавий маданият»нинг асл мақсади ҳар куйга солиш мумкин бўлган оломонни шакллантириш бўлгани боис, у маънавий озиқ берадиган, бадиий юксак, ўқувчини мушоҳадага ундаб, тасаввур оламининг кенгайишига хизмат қиладиган асарларнинг яқинига йўлатмайди.

Ёшларимиз ёт мафкуралар тарғиботининг “меҳрибонлиги”, “холислиги” ва “бетарафлиги”, “ёқимлилиги”, “дўстоналиги”нинг ортида нима ётганини доимо билишлари лозим. Яъни уларнинг заминида Ўзбекистоннинг ривожланиб кетишига қараб мунтазам тактикасини ўзгартириб турувчи жонсарак ақидапарастлик тарғиботи натижаси ва амалиёти ётганини, уларнинг анъанавий фундаменталистик назарияси ва ғояларни замонавий усулларда “жонлантираётганлигини” тушуниш зарур[5, 398].

Хулоса қилиб айтганда, юқорида санаб ўтилган муаммоларни бартараф этишда, биринчидан, тарғибот-ташвиқот тизимини шакллантириш, иккинчидан, ташқи ва ички сиёсий ҳолатни миллий мафкура билан боғлаган ҳолда миллий манфаатлар негизида кўриб чиқиш ва баҳо бериш, учинчидан, миллий мафкура негизларини аниқлаш ва аниқ сиёсий мақсадларни ишлаб чиқиш ҳамда уларни амалга ошириш механизмларини такомиллаштириш керак бўлади.

«Оммавий маданият» таҳдиди, бугунги замон воқеликка очиқ кўз билан, реал ва ҳушёр қарашни, жаҳонда ва ён-атрофимизда мавжуд бўлган, тобора кучайиб бораётган маънавий таҳдид ва хатарларни тўғри баҳолаб, улардан тегишли хулоса ва сабоқлар чиқариб яшашни талаб этади. Шу боис юртдошларимиз, айниқса, ёш авлод онгида мураккаб ва таҳликали ҳаёт ҳақида, унинг шафқатсиз ўйинлари тўғрисида бирёқлама ва сохта тасаввур бўлмаслиги лозим. Унутмаслигимиз керакки, огохлик ва хушёрлик, мафкуравий етуклик ва маьнавиятлилик даврмизнинг талабидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Н.Жўраев. Ахборот психологик хавфсизлик: тажриба ва муаммолар. “Жамият ва бошқарув”, №1,15-бет.
2. Dwight MacDonald “A Theory of Mass Culture”, in Diogenes, No. 3, Summer 1953, pp.3-4.
3. Саидов У. “Оломон адабиёти”, “Тафаккур” журнали, 2008, №2, 5-бет.
4. Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари биланучрашувдаги маърузаси. «Халқ сўзи», 04.08.2017.
5. Ибрагимов С.Э. Глобаллашув жараёнида “Оммавий маданият”нинг ёшлар тарбиясига таҳдиди. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. No. 11, 2022, 397-402.
6. Ибрагимов С.Э. Ёшлар тарбиясида “Оммавий маданият” таҳдиди. “Sohibqiron yulduzi” журнали 2022 йил № 1, б-140.